

teur du ministre des Affaires économiques A. De Smaele, ne rencontrent pas plus de succès. C'est le recours massif à la main d'œuvre captive (prisonniers Allemands, Hongrois, inciviques...), puis étrangère (personnes déplacées), Italiens surtout dès mars 1945 renforcé par l'accord « travailleurs contre charbon » de juin 1946 qui permet à terme (1951) de retrouver la production de 1939. En fait, FEDECHAR, l'acteur le plus structuré, le plus uni dirigé par des ingénieurs en fin de carrière, représentant d'un patronat conservateur dominé par les holdings, a fait le gros dos, obtenu des subventions pour maintenir les prix et se satisfait du statu quo basé sur l'autorégulation du secteur. Van Acker ayant perdu la main en 1946, avec l'appui du CVP et du parti libéral, les charbonniers ont définitivement remporté la partie après le retrait du Parti communiste du gouvernement par refus d'une nouvelle augmentation des prix du charbon (mars 1947) dans le contexte cette fois de « la Guerre froide ». La création d'un ministère de l'énergie (1947) pour A. Delattre, dirigeant du syndicat socialiste des mineurs ne change pas la donne. L'industrie charbonnière, sous financée, vieillissante reste un oiseau pour le chat lors de la création de la CECA.

Guy Coppieters rédige de manière imagée, enjouée, engagée également ce qui surprend chez un archiviste mais réjouit l'historien du temps présent sans éviter certaines redondances qui peuvent irriter ceux qui ne partagent pas ses convictions. L'objectif de Van Acker « ici et maintenant » était de relancer la production dans l'intérêt des armées alliées et du redressement national et non de réformer l'industrie charbonnière pour assurer son éventuelle pérennité. Ce qui à nos yeux et comme le confirme certains de ses graphiques se révélait dès l'avant-guerre une tâche impossible et dès la construction d'un marché européen du charbon inaccessible digne de Sisyphe. Même si selon Albert Camus, Sisyphe a pu éprouver de la satisfaction à accomplir sa tâche. « La guerre du charbon » n'a pas été gagnée !

Le volume qui comporte tableaux (27) et graphiques (11), riche en illustrations (98 photogra-

phies, affiches, tracts et documents...), le plus souvent originales, se termine par une abondante bibliographie de plus de vingt pages qui est le corpus le plus complet à disposition des lecteurs curieux mais aussi des chercheurs intéressés par l'économie charbonnière. On peut regretter, surtout de la part des AGR, l'absence d'index et de table des graphiques et tableaux, qui rend obligatoire une lecture attentive et continue de cet ouvrage passionnant.

Isabelle Sirjacobs et Jean Puissant

ESTELLE HOORICKX

La Belgique, l'OTAN et la guerre froide. Le témoignage d'André De Staercke

Bruxelles, Racine, 2022, 439 p.

Met uitzondering van Rik Coolsaets meer structuralistische analyse van de verschillende krachtlijnen van het Belgische buitenlandse beleid, is de diplomatieke geschiedenis van België tijdens de Koude Oorlog al sinds lang een verhaal van grote politici wier talent het kleine landje toeliet om in de wereld van het naoorlogse multilateralisme boven zijn gewicht te boksen. Dat verhaal is door historici gecreëerd niet lang na de dood van voormalig premier en minister van Buitenlandse Zaken Paul-Henri Spaak en verder geschraagd door verschillende academische biografieën gewijd aan hem en aan zijn opvolger Pierre Harmel. Hoewel de meeste van dergelijke werken zeker de wending hebben gemaakt van de diplomatieke geschiedenis naar de geschiedenis van de internationale betrekkingen (*histoire des relations internationales/international history*), in de zin dat de auteurs erkennen dat een veelheid aan niet alleen politieke actoren een impact had op de buitenlandse beleidsvorming, zorgt hun focus op de politieke leider er vaak wel voor dat de personen belast met de concrete uitvoering van het beleid wat onderbelicht blijven. Deze soms wat verheerlijkende biografieën van Belgische politici lieten de inzichten van de transnationale geschiedenis veelal links liggen en droegen geenszins bij tot het minder centraal stellen van de natiestaat.

Dit zijn alvast twee redenen waarom een studie gewijd aan de carrière van de diplomaat André

De Staercke bijzonder welgekomen is. Diplomaten vertegenwoordigen immers zelden alleen de staat maar evenzeer uiteenlopende private belangen (van sociaaleconomische maar tevens meer 'culturele' aard) en de belangen van hun professionele groepen. Die overschrijden vaak de nationale grenzen en bieden een completer en complexer beeld van de internationale politiek. Diplomaten zijn transnationale actoren *par excellence*. Ze zijn minder dan hun ministers afhankelijk van de wederwaardigheden van de nationale politiek en hun professionele activiteiten kunnen inzage geven in *l'outil diplomatique*.

Het boek van Estelle Hoorickx is een van de eerste academische biografieën gewijd aan een Belgische diplomaat. De Staercke was weliswaar geen traditionele carrière diplomaat, maar als permanent vertegenwoordiger van België bij de NAVO wel een van de meest invloedrijke Belgische multilateralisten van de vroege Koude Oorlog. Zoals Vincent Delcorps al eerder aantoonde, had de groeiende grip van politici op het diplomatieke apparaat tijdens de naoorlogse periode onder meer tot gevolg dat de top van de Belgische diplomatie tamelijk veel *outsiders* telde, personen die niet via het diplomatieke examen tot het corps toetraden om zo de opeenvolgende rangen van de carrière te doorlopen.

Ergens in het begin van de inleiding lezen we dat een voormalig secretaris-generaal van de NAVO beweerde dat De Staercke er na het vertrek van Spaak en Harmel voor verantwoordelijk was dat België zijn gewicht kon behouden binnen deze instelling. Uit de eindnoten blijkt dat dit citaat uit een artikel komt in de krant *La Libre Belgique* naar aanleiding van het pensioen van De Staercke in 1976. Vanuit deze lofzang, eerder dan vanuit een expliciet geformuleerd internationaal of nationaal historiografisch kader, formuleert Hoorickx haar centrale vragen. Ze wil ten eerste weten of haar protagonist '*de façon spécifique et originale*' bijdroeg '*au processus de consultation et de décision de la plus haute instance politique de l'OTAN*' dan wel of De Staercke genoeg nam '*de répercuter les vues de ses ministres*'. Ook de

tweede en derde vraag haken niet direct in op specifieke historiografische debatten maar maken wel voldoende duidelijk dat de auteur dit boek ophangt aan het grote politicusnarratief: « *Dans quelle mesure André De Staercke participa-t-il aux démarches audacieuses entreprises par sa hiérarchie pour maintenir la vitalité de l'Alliance et travailler au rapprochement Est-Ouest?* » en « *Le rôle d'André De Staercke évolua-t-il en fonction du contexte international, de la politique étrangère menée par le chef de la diplomatie de son propre pays ou encore des relations interpersonnelles que l'ambassadeur entretenait avec sa hiérarchie?* » Deze erg casusgebonden vragen zouden wel tot ruimer doel hebben om « *de nouveaux exemples* » te geven « *de l'influence que put avoir un petit Etat sur 'la grande diplomatie'* » én een nieuw licht werpen op het functioneren van de NAVO. 'Nieuwe' voorbeelden inderdaad wat die eerste casuoverstijgende doelstelling betreft, want op dit vlak zijn we al tamelijk goed geïnformeerd via het werk van Vincent Dujardin over Harmel.

In een proloog en drie chronologische delen van respectievelijk vier, drie en vier lijvige hoofdstukken reconstrueert Hoorickx de boeiende loopbaan van De Staercke als permanent vertegenwoordiger van België bij de NAVO, een functie die hij het gehele derde kwart van de twintigste eeuw zou bekleden. Als telg van een familie uit de Gentse hoge burgerij had De Staercke zeker een voetje voor om het te maken in het staatsapparaat van die periode. Met doctoraten van Leuven en de Sorbonne op zak nam hij vlak voor de Tweede Wereldoorlog dienst in het kabinet van premier Hubert Pierlot. Tijdens de oorlog werd hij al snel een intimus van Spaak, maar ook van Winston Churchill en zelfs van de Portugese dictator Salazar. Na de oorlog bevond hij zich als secretaris van Prins Karel al snel in het centrum van de Belgische politieke macht. De proloog behandelt het fascinerende leven van De Staercke in de jaren 1940 tamelijk beknopt en focust vooral op wat een klein landje als België tijdens de vroege Koude Oorlog vermocht tussen de grotere mogendheden. Kennelijk toch best wel wat, en dat had België blijkbaar vooral te danken aan in de eerste plaats briljante

ministers van Buitenlandse Zaken, maar toch ook even briljante – dit adjectief wordt niet bepaald spaarzaam gebruikt – diplomaten zoals uiteraard De Staercke maar tevens de in dit boek vaak als bron aangehaalde Etienne Davignon.

De drie delen behandelen met veel oog voor detail de repercussies binnen de NAVO van de grote conflicten tijdens de Koude Oorlog van de jaren 1950 tot en met de Cubacrisis en de weer­slag ervan in het begin van de jaren 1960. Veruit de meeste aandacht gaat dus uit naar de periode dat Spaak de grote man van de Belgische diploma­tie was, zowel als minister van Buitenlandse Zaken als in zijn hoedanigheid van secretaris-ge­neraal van de NAVO. Over de Harmel-jaren en nadien komen we minder te weten. Tot de Cuba­crisis is dit bovendien vooral een Europees ver­haal, met veel aandacht voor de herbewapening van Duitsland en de Europese Defensiegemeen­schap, de opstanden in Polen en Hongarije en de Berlijnse crisis. De weerslag van de dekolonisatie op de Belgische positie in de NAVO komt minder aan bod. Hier beperkt Hoorickx zich ook tot het narratief van het toenmalige Belgische establish­ment: de Belgische militaire acties in de voorma­lige kolonie waren “*clairement humanitaire*”.

Na lectuur van dit boek blijft het voor deze lezer een uitdaging om de manoeuvreerruimte van Bel­gische diplomaten in de naoorlogse wereld van het multilateralisme en de *total diplomacy* te kun­nen inschatten. Daarvoor krijgt De Staercke in dit boek niet de prominente rol die hij misschien wel verdiende en blijft het corpus wat teveel een aan­eenschakeling van passages uit het rijke archief­materiaal van en over de diplomaat, dat Hoorickx trouwens heel nauwgezet heeft doorspit. Held van het verhaal blijft Paul-Henri Spaak. Hij is de man met *agency* en De Staercke lijkt, op enkele uit­zonderingen na (bijvoorbeeld tijdens de Suez-cri­sis en tijdens gesprekken met de Sovjet-Russische ambassadeur in Parijs een paar jaar later) eigenlijk nooit echt uit Spaaks schaduw te treden. Maar misschien kon dat ook niet, en was De Stae­rcke – zoals de ondertitel suggereert en de titel van een van de hoofdstukken aangeeft – vooral

een ‘*témoïn lucide*’ van de NAVO en de rol van België binnen die organisatie. Tussen de passa­ges over Spaak en over de internationale context van de Koude Oorlog door, komen we vooral te weten wat De Staercke vond van de verschillende gebeurtenissen. Nu en dan zien we hem ook wel eens aan het werk (informatie vergaren, die door­spelen aan zijn minister, het Belgische standpunt uit de doeken doen, enzovoort). Op die plaatsen biedt Hoorickx de lezers een mooie inzage in het grote netwerk van de diplomaat en confronteert ze hen met de uiteenlopende gelegenheden tijdens welke hij een specifiek contact gebruikte om iets gedaan te krijgen. De successen van De Staercke worden daarbij sterk in de verf gezet, maar hoe hij tot die successen kwam, welke technieken en tactieken hij gebruikte, komt over het algemeen toch iets minder naar voren.

Het meest tot de verbeelding spreken die ter­loopse passages uit het boek die meer sociale en culturele aspecten van de diplomatie belichten. Zo haalt Hoorickx enkele keren de homoseksua­liteit van De Staercke aan. Die zou hem onder meer hebben belet een post als ambassadeur in Washington te aanvaarden. Wat zegt dit over de spanning binnen het korps tussen de homo­sociale en heteronormatieve dimensies van de naoorlogse diplomatieke cultuur? Tijdens de eer­ste jaren van Spaak als secretaris-generaal van de NAVO leek De Staercke meer toegang dan voorheen te hebben tot de verschillende plaat­sen waar tijdens de vroege Koude Oorlog aan diplomatie werd gedaan. Hier licht Hoorickx een tipje van de sluier over wat vandaag met een modewoord *situated diplomacy* wordt genoemd. Kennelijk had De Staercke een tamelijk kritisch oog voor de optrekjes van zijn gesprekspartners (pp. 171-172) en had interieurvormgeving een invloed op hoe diplomaten elkaar percipieerden als culturele wezens. Andere citaten tonen dan weer hoe De Staercke in de briefwisseling met zijn ministers vaak analogieën maakte met figu­ren uit de Franse cultuur- en literatuurgeschiede­nis om andere diplomatieke actoren te typeren. Een laatste voorbeeld betreft de relaties tussen emoties en diplomatie, nog een onderzoekspiste

die de *cultural turn* heeft blootgelegd. De bronnen over De Staerckes laatste jaren bij de NAVO lijken inderdaad een meer emotionele houding ten aanzien van zijn professionele activiteiten te suggereren. Dat terwijl de diplomaat tijdens de eerste helft van zijn mandaat zeer beducht was om emoties te laten meespelen in beleidsbeslissingen en er volgens Hoorickx onder meer in slaagde om Spaaks boosheid op Eisenhower ten tijde van de Congocrisis uit de correspondentie met de Amerikanen te weren.

Bovenstaande voorbeelden illustreren de rijkheid van dit boek, dat veel aandacht besteedt aan het talent van de Belgische politici maar tevens nauwgezet de ideeën, belangenpercepties en acties van een opmerkelijke diplomaat reconstrueert. Op die manier doet het recht aan een waardevolle getuigenis van het Belgische buitenlandse beleid in de multilaterale en bipolaire wereldorde van de Koude Oorlog.

Michael Auwers

ADRIAN THOMAS

Robert Dussart. Une histoire ouvrière des ACEC

Bruxelles, Aden, 2021, 498 p.

La figure de Robert Dussart est étroitement associée à la grande grève générale de l'hiver 1960-1961 contre le projet de loi unique (prévoyant toute une série de mesures d'austérité pour redresser le déficit public). Il y joua en effet un rôle moteur en précipitant la grève aux Ateliers de Constructions électriques de Charleroi (ACEC), contre l'avis du comité national de son syndicat, la FGTB. Le débrayage spontané et *au finish* de cette « citadelle ouvrière », le 19 décembre 1960, parallèlement à la mobilisation des travailleurs des services publics, donne littéralement le coup d'envoi de la « grève du siècle » qui mobilisera

près de 700.000 grévistes, paralysant l'ensemble du pays pendant plus de 5 semaines.

À l'exception – toute relative – de cet épisode, le parcours de Robert Dussart est largement méconnu en dépit de la longévité exceptionnelle de son engagement militant sur le terrain syndical et au sein du Parti communiste de Belgique (PCB) dans lequel Dussart occupera des fonctions relativement importantes bien qu'il semble, globalement, s'être toujours considéré avant tout comme un militant syndical et non comme un homme de l'appareil politique du parti (en 1997, il qualifia lui-même sa présidence de l'aile francophone du Parti – de 1986 à 1990 – « d'accident de parcours »).

Nous ne pouvons donc que nous réjouir de la publication de cet ouvrage qui fait de Robert Dussart le second syndicaliste communiste, après Julien Lahaut (1884-1950)¹⁷, à bénéficier d'une biographie sous forme d'ouvrage¹⁸, écrite par un historien sur base d'un dépouillement systématique d'archives et de sources originales. De surcroît, les ACEC constituant l'environnement socio-économique et militant principal de Robert Dussart durant un demi-siècle – entré en 1936, à l'âge de 14 ans, il continua à y militer encore deux années après sa pension, en 1986 –, l'auteur de cette biographie fut presque inévitablement amené à écrire en même temps ce qui devint le sous-titre de l'ouvrage, à savoir *Une histoire ouvrière des ACEC de Charleroi*.

L'ouvrage vient ainsi combler de manière appréciable un vide historiographique de taille sur l'un des bastions ouvriers – de près de 10.000 travailleurs – les plus combattifs de la grande industrie wallonne de la seconde moitié du XXème siècle. Au plus près des acteurs de la vie syndicale en

17. JULES PERLOT, *Julien Lahaut vivant*, Mons, 2010 (rééd. 2020). Cependant, l'attrait pour Julien Lahaut, comme le souligne A. Thomas « dépasse son identité ouvrière ». Deux ouvrages ont en effet été rédigés autour de son assassinat: RUDY VAN DOORSLAER ET ÉTIENNE VERHOEYEN, *L'assassinat de Julien Lahaut. Une histoire de l'anticommunisme en Belgique*, Anvers, 1987; E. GERARD, W. DE RÖDDER ET F. MULLER, *Qui a tué Julien Lahaut? Les ombres de la guerre froide en Belgique*, Waterloo, 2015.

18. Signalons néanmoins que le *Dictionnaire biographique du mouvement ouvrier en Belgique* (DBMOB) aujourd'hui en ligne sur le site <http://www.maitron.fr> (rubrique 'Belgique') participe activement à la mise en lumière de parcours militants ouvriers – toutes tendances et toutes branches du mouvement ouvrier confondues – à travers la réalisation de notices biographiques, supervisées par un comité scientifique constitué d'historiens de métier. On y retrouve un nombre important de biographies de militants syndicaux communistes.